

Adam MYŚLICKI

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków

KONFLIKT KONFESYJNY NA UKRAINIE PRZEŁOMU LAT 2018/2019

Abstrakt:

Sobór zjednoczeniowy ukraińskiego prawosławia, który odbył się w dniu 15 grudnia 2018 roku, oraz nadanie tomosu o autokefalii przez patriarchę konstantynopolitańskiego Bartłomieja I w dniu 6 stycznia 2019 roku, zapoczątkowały trwający do chwili obecnej proces przechodzenia wspólnot religijnych Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego, podległych Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, pod jurysdykcję nowo utworzonego Kościoła Prawosławnego na Ukrainie. Celem artykułu jest analiza rywalizacji o wiernych, przybierająca formę wojny informacyjnej. Ponadto, przeanalizowano najważniejsze akty prawne, przyjęte przez Radę Najwyższą Ukrainy, dające podstawę prawną przedmiotowemu procesowi, a także – w takim zakresie jak jest to możliwe – przedstawiono ogólne dane statystyczne, obrazujące jego dynamikę.

Słowa kluczowe: Ukraina, Kościół Prawosławny Ukrainy, Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego, Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Kijowskiego, Ukraiński Autokefaliczny Kościół Prawosławny, autokefalia, prawosławie, tomos, wojna hybrydowa, wojna informacyjna.

Od przełomu lat 2013/2014 na Ukrainie toczy się walka o jej uniezależnienie się od rosyjskiej hegemonii. To, co zaczęło się na kijowskim Majdanie i początkowo miało postać studenckich, a następnie obejmujących znaczną część społeczeństwa protestów, przekształciło się w wielowymiarowy konflikt, określany przez wielu analityków, jako „wojna hybrydowa”. Poza działaniami wojennymi, takimi, jak aneksja Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską oraz udzielane przez nią wsparcie separatystycznym, Donieckiej i Ługańskiej, Republikom Ludowym, kolejnymi obszarami walki są nie tylko przestrzeń informacyjna (Darczewska 2014; Wasiota 2017), czy upolityczniona rywalizacja w sferze ekonomicznej. Jednym z nich okazała się również religia.

Rys historyczny

Na obszarze Ukrainy religią dominującą jest prawosławie, którego początek wyznacza data chrztu w obrządku bizantyjskim księcia ruskiego, Włodzimierza I Wielkiego w 988 roku w Chersonesie, po którym nastąpiła chrystianizacja całego obszaru Rusi Kijowskiej. Rozszerzyło się ono później na inne słowiańskie ziemie, w tym obszar Wielkiego Księstwa Moskiewskiego, gdzie w XIII wieku utworzono metropolię. W późniejszym okresie ten ostatni ośrodek zyskiwał na znaczeniu. W 1448 roku metropolita moskiewski otrzymał niezależność od Konstantynopola i zwierzchnictwo „nad całą Rusią”, a w roku 1589 tytuł patriarchy. W 1686 roku, w wyniku postanowień pokoju Grzymułtowskiego, a więc m. in. przejścia Kijowa z polskiej pod rosyjską jurysdykcję, Patriarcha Konstantynopola zdecydował o przekazaniu metropolii kijowskiej pod zwierzchnictwo Patriarchy Moskiewskiego (Woliński 1936). „Trzeci Rzym”, aspirujący do roli centrum światowego chrześcijaństwa po zajęciu Konstantynopola przez Turków, poszerzył swoje władztwo.

Do początków XX wieku struktury kościoła prawosławnego na terenie Ukrainy (metropolia) były całkowicie podporządkowane zwierzchnictwu patriarchatu moskiewskiego, a poza próbami stworzenia suwerennej administracji za czasów hetmanów kozackich w XVII wieku, na terytorium Ukrainy nie podejmowano prób jej uniezależniania. Natomiast, od początku lat 20-tych ubiegłego stulecia można zaobserwować kolejne próby emancypacji. Pierwszą było ogłoszenie w styczniu 1919 roku, przez Dyrektoriat Ukraińskiej Republiki Ludowej z Symonem Petlurą na czele, autokefalii Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego (UAKP). Autokefalia została najpierw uznana przez Rosyjski Kościół Prawosławny w roku 1923, a w roku 1934 odebrana, a sam kościół – na fali odejścia władz sowieckich od „korienizacji”¹ – poddany został represjom i jego struktury zlikwidowane. W okresie międzywojennym prawosławie na Ukrainie było również zorganizowane – równoległe – w podporządkowany patriarsze moskiewskiemu egzarchat Ukrainy (funkcjonujący później do roku 1990). UAKP odrodził się na chwilę podczas II wojny światowej pod okupacją niemiecką, natomiast zaraz po jej zakończeniu jego struktury zostały znów włączone do struktur egzarchatu Ukrainy. Jego działalność przeniosła się głównie do USA i Kanady, gdzie w okresie zimnej wojny prężnie działała diaspora ukraińska. Reaktywacja UAKP na terytorium Ukrainy nastąpiła w 1989 roku, kiedy to nastąpiło przejęcie części wiernych i infrastruktury egzarchatu Ukrainy. Na powyższe patriarchat moskiewski zareagował utworzeniem w 1990 roku Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego (UKP PM), co wiązało się z nadaniem szerokich uprawnień, zwiększających autonomię struktur podporządkowanych patriarsze.

---

¹ Obowiązująca w ZSRR do roku 1929 polityka narodowościowa, wspierająca rozwój lokalnych kultur, zastąpiona w 1930 roku polityką rusyfikacji

Miało to zapobiec przyłączeniu się wiernych prawosławnych do restaurowanego UAKP. W 1992 roku doszło do kolejnego rozłamu, kiedy to od UKP PM odeszła część duchowieństwa, tworząc Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Kijowskiego (UKP PK).

Powyższy opis jest dalece uproszczony, autor nie podejmuje się wchodzenia w szczegóły zawirowań, towarzyszących rywalizacji o duszpasterstwo nad prawosławnymi na Ukrainie po odzyskaniu przez nią niepodległości. Najistotniejsze w tych rozważaniach jest zdanie sobie sprawy ze specyfiki prawosławnego prawa kanonicznego, które zakłada, że odrębność polityczna powinna pociągać za sobą również odrębność administracji kościelnej poprzez nadanie tzw. autokefalii (nie powinna jednak następować automatycznie, lecz ma być formalnie nadana przez „cerkiew-matkę”). Tym właśnie argumentował szereg swoich działań wieloletni zwierzchnik UKP PK Filaret², który wcześniej był wysokim dostojnikiem Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, a w wyniku braku zgody patriarchatu moskiewskiego na autokefalię na Ukrainie w latach 1991-1992, doprowadził ostatecznie do secesji UKP PK od UKP PM.

Rozłam cerkwi prawosławnej, z jakim Ukraina weszła w niepodległość, aż do 2018 roku, stabilnie funkcjonował w ramach trzech równoległe działających struktur kościelnych: UKP PM, obejmującego 52 diecezji i ok. 12 tysięcy parafii, UKP PK z 35 diecezjami oraz prawie 5 tys. parafii oraz UAKP z 14 diecezjami oraz ponad 1 tys. parafii (Olszański 2018a). Jeśli wziąć pod uwagę, że zgodnie z przepisami prawa, wspólnotę parafialną może zarejestrować legalnie nawet 10 dorosłych osób (bez duchownego), nie mając przy tym obowiązku zarejestrowania wspólnoty w stosownych organach administracji państwowej (patrz niżej), jest jasne, dlaczego te liczby trzeba traktować jako wysoce przybliżone. Stąd też wszelkie statystyki, dotyczące dokładnej liczby wiernych w poszczególnych kościołach, muszą mieć charakter nieostry. Przyjmuje się, że do 2018 roku wspólnoty UKP PM liczyły ok. 6 do 9 mln wiernych, 4 do 8 mln wiernych w UKP PK i 778 tys. w UAKP (Chawryło 2014)*. Należy przy tym pamiętać, iż kościoły UKP PK oraz UAKP działały jako niekanoniczne, a więc nieuznawane przez pozostałe kościoły prawosławne.

---

² Imię świeckie Myhajło Antonowicz Denysenko

*Zupełnie inaczej do statystyk liczebności wiernych poszczególnych kościołów prawosławnych podchodzi S. Wasiuta („Wojna hybrydowa...”). Przy przyjęciu podobnych liczb parafii (wspólnot) twierdzi on, iż UKP PK faktycznie miało na Ukrainie zdecydowanie więcej wiernych, aniżeli UKP PM (patrz. str. 277), a imponująca liczba parafii UKP PM wynikała z przymusowych działań administracyjnych (patrz. str. 296).

Powstanie Kościoła Prawosławnego Ukrainy w 2018 roku

Wysiłki zmierzające do uzyskania autokefalii dla ukraińskiego prawosławia przyspieszyły po wydarzeniach „Rewolucji Godności” przełomu 2013 i 2014 roku. W czerwcu 2016 roku Rada Najwyższa Ukrainy zwróciła się w tej sprawie oficjalnie do patriarchy Konstantynopola Bartłomieja I³. Jak możemy przeczytać w dokumencie, inspiracją do tego miała być przemowa Bartłomieja I z dnia 26 lipca 2008 roku podczas jego wizyty na Ukrainie z okazji 1020-lecia chrztu Rusi Kijowskiej, kiedy wyraził potrzebę uregulowania funkcjonowania prawosławia na Ukrainie, a akt przekazania Kijowa pod moskiewską jurysdykcję w 1686 roku (patrz wyżej) nazwał „aneksją”. Autorzy wniosku wskazali na historyczne fakty skutecznego przyznania przez Konstantynopol w II poł. XIX i w I poł. XX wieku autokefalii poszczególnym kościołom prawosławnym na Bałkanach: greckiemu (1850), serbskiemu (1831), albańskiemu (1937) i bułgarskiemu (1945), przeciwstawiając im problemy z kanonicznością autokefalii przyznawanych przez Rosyjski Kościół Prawosławny (Czechosłowacja 1951, USA 1970), a także motywowali chęć secesji bezprawnością aktu z 1686 roku i upolitycznieniem Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. W dokumencie Rady Najwyższej UKP PM określone zostało mianem „ministerstwa ideologii” Rosyjskiej Federacji oraz moralnego współuczestnika rosyjskiej agresji na Ukrainę. Autorzy dokumentu argumentowali, że Ukraina ma własną kulturę i państwo, a po 2014 roku już nigdy nie będzie częścią Rosji.

W wyniku kolejnych działań dyplomatycznych, w kwietniu 2018 roku, do Patriarchy Konstantynopola Bartłomieja o wydanie tomosu (dekretu), nadającego autokefalię ukraińskiemu prawosławiu zwrócili się oficjalnie dostojnicy kościelni. Byli to wszyscy biskupi z UKP PK oraz UAKP wraz z dziesięcioma biskupami UKP PM (z ogólnej ich liczby 73). Działania te poparł prezydent Ukrainy Petro Poroszenko⁴, składając nawet w tym celu osobistą wizytę patriarsze⁵, a także Rada Najwyższa Ukrainy⁶.

---

³ *Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні;* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19/sp:max100#n9> (dostęp: 30.04.2019)

⁴ *Томос про автокефалію української православної церкви ЗМІ* <https://www.president.gov.ua/news/tomos-pro-avtokefaliyu-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-cerkvi-zmi-47046> (dostęp: 30.04.2019)

⁵ *Президент України провів зустріч зі Вселенським Патріархом;* <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-zustrich-zi-vselenskim-patriarhom-46822> (dostęp: 30.04.2019)

⁶ *Андрій Парубій: «Ми відновлюємо історичну справедливість, адже Церковні канони чітко стверджують, що кожен народ, кожного Незалежна Держава має право на свою незалежну Церкву»;* <https://rada.gov.ua/print/157370.html> (dostęp: 30.04.2019)

Na początku września na Ukrainę zostało wysłanych dwóch egzarchów, którzy mieli przygotować Ukrainę do przyjęcia tomosu. W październiku 2018 roku Synod Patriarchatu Konstantynopolińskiego uznał kanoniczność UKP PK i UAKP, a także nieważność aktu przekazania metropolii kijowskiej pod moskiewską jurysdykcję z 1686 roku. Patriarcha Bartłomiej uzależnił jednocześnie nadanie autokefalii od zjednoczenia kościołów prawosławnych na Ukrainie.

Reakcja Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego (RKP) była jednoznaczna. Synod RKP we wrześniu 2018 roku zawiesił kontakty robocze z Patriarchatem Konstantynopolińskim (Rogoża 2018), a już w październiku zdecydował o zerwaniu z nim wszelkich stosunków i jedności eucharystycznej (Strzelecki 2018). Rozłam we światowym prawosławiu stał się faktem.

Wymagane do nadania tomosu zjednoczenie nastąpiło w dniu 15 grudnia 2018 roku na soborze generalnym metropolii kijowskiej, gdzie głową nowego Kościoła Prawosławnego Ukrainy (KPU) obrano metropolitę Epifaniasza, jednego z biskupów działającego do tej pory UKP PK. Zjednoczenie objęło całość kościołów UKP PK i UAKP, do KPU przeszło ponadto dwóch biskupów z UKP PM (należy zwrócić uwagę na fakt, iż jest to znacznie mniej, aniżeli liczba dziesięciu, którzy kilka miesięcy wcześniej wnioskowali o tomos do Konstatynopola). W soborze uczestniczył prezydent Ukrainy Petro Poroszenko, który jednoznacznie dał do zrozumienia, że wydarzenie traktuje jako osobisty sukces, co zapewne miało wpłynąć na wynik szybko zbliżających się wyborów prezydenckich na Ukrainie (inna sprawa, że tak jednoznaczne zaangażowanie prezydenta w proces emancypacji prawosławnego kościoła na Ukrainie było z pewnością politycznie dość ryzykowne z uwagi na fakt, iż mogło nie spodobać się znaczącemu liczebnie elektoratowi, jaki tworzą wierni zgromadzeni w strukturach UKP PM – ocena w tej kwestii z pewnością wymaga odrębnych badań).

W związku z realizacją podstawowego warunku dla nadania tomosu, już 5 stycznia 2019 roku patriarcha Bartłomiej I podpisał dokument. W dniu 6 stycznia 2019 roku (Boże Narodzenie w kościele prawosławnym) w katedralnej świątyni Patriarchatu Konstantynopolińskiego pod wezwaniem św. Jerzego (*ukr. Собор Святого Георгія (Юрія)*) w Stambule, w dzielnicy Fanarion (siedziba Patriarchy), odbyło się uroczyste jego wręczenie nowo obranemu metropolicie Epifaniaszowi. Już dzień później można go było oglądać w soborze Mądrości Bożej (*ukr. Софійський собор*) w Kijowie. Sam tomos został znów kolejnego dnia odwieziony do Stambułu celem podpisania go przez wszystkich uczestników Synodu Patriarchalnego w Konstantynopolu, po czym wrócił ponownie do Kijowa.

A w dniu 8 stycznia 2019 roku, prezydent Ukrainy Petro Poroszenko przyznał bylemu już patriarsze Filaretowi, który był główną postacią prawie 30-letnich dążeń do emancypacji ukraińskiego prawosławia, tytuł „Bohatera

Ukrainy” („Герой України”), odznaczając go jednocześnie orderem „Order Państwa” („Орден Держави”)⁷.

Ważniejsze uregulowania prawne Najwyższej Rady Ukrainy

W dniu 20 grudnia 2018 roku Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła, a dwa dni później prezydent Petro Poroszenko podpisał⁸, projekt przepisów, zmieniających ustawę o wolności sumienia i organizacjach religijnych (*ukr. про свободу совісті та релігійні організації*) z dnia 23 kwietnia 1991 roku⁹. Nowe przepisy nakładają na każdą organizację religijną, działającą na terytorium Ukrainy, podległą centrum religijnemu, znajdującemu się na terytorium państwa, uznanego za agresora, obowiązek przyjęcia w swojej pełnej nazwie określenia, wskazującego na państwo, w której to centrum się znajduje lub organizację, której podlega z ewentualnym dodaniem określenia: „w Ukrainie”. Wykluczono również możliwość udziału przedstawicieli takiej organizacji kościelnej w szeregach armii (np. w charakterze kapelanów).

Ministerstwo Kultury Ukrainy zobowiązano, aby w ciągu miesiąca przedstawiła listę organizacji kościelnych, których nowe przepisy miałyby dotyczyć. Na liście znalazła się również UKP PM, cały czas zarejestrowana jako *Українська Православна Церква* (przypomnijmy, że UKP KP funkcjonowała na Ukrainie jako *Православна Церква України*, i ta nazwa pozostała po już zjednoczeniu, zaś UAKP jako *Українська Автокефальна Православна Церква*). Zgodnie z nowymi uregulowaniami, zmiana nazwy miała nastąpić w ciągu trzech kolejnych miesięcy. Według oczekiwań ich pomysłodawców, miałyby ona od tej pory brzmieć: *Російська Православна Церква в Україні* (pamiętajmy, że oficjalna nazwa Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego to (*rus.*) *Руська Православна Церква*, więc nazwa ta odzwierciedlałaby dokładnie nazwę tej ostatniej z dodatkiem określenia „w Ukrainie”). Przedstawiciele tego kościoła uznali nowe przepisy za niekonstytucyjne i oznaczające bezprawne wtrącanie się państwa w sprawę

---

⁷ Указ Президента України №3/2019 „Про присвоєння звання Герой України” <https://www.president.gov.ua/documents/32019-25874> (dostęp: 30.04.2019); tytuł „Bohatera Ukrainy” jest najwyższym na Ukrainie i połączony jest z otrzymaniem jednego z dwóch najwyższych odznaczeń państwowych: „Order Państwa” za wybitne osiągnięcia dla państwa lub „Złotej Gwiazdy” za dokonanie czynu heroicznego

⁸ <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-nazvi-religijnoyi-organizaciy-52274> (dostęp: 30.04.2019)

⁹ Про внесення зміни до статті 12 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-viii> (dostęp: 30.04.2019)

religijne¹⁰ i zaskarżyli je do Okręgowego Sądu Administracyjnego Miasta Kijowa. Ten w dniu 22 kwietnia 2019 roku zawiesił obowiązek przemianowania nazwy UKP PM do czasu rozstrzygnięcia sprawy w późniejszym terminie*. Spór w tej kwestii pozostaje zatem na chwilę obecną otwarty.

W dniu 17 stycznia 2019 roku Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła, a w dniu 28 stycznia 2019 roku prezydent Petro Poroszenko podpisał¹¹, kolejne przepisy zmieniające ustawę o wolności sumienia i organizacjach religijnych, o której wyżej mowa¹². Zmieniono redakcję trzech artykułów. Do artykułu 8., definiującego wcześniej dość zwięźle, czym jest gromada (*ukr. громада*) religijna, dodano wcześniej nie istniejące uregulowania, dotyczące możliwości zmiany jej podległości jakimkolwiek działającym na terytorium Ukrainy lub poza jej granicami religijnymi centrami, a także dokonywanie zmian w statucie wspólnoty poprzez głosowanie członków. Zmiany takie wymagają głosów 2/3 członków wspólnoty, a podstawą do ich zgłoszenia do właściwego miejscowo organu administracji państwowej ma być lista podpisów. Ponadto, ustawodawca, przewidując możliwość secesji części wspólnoty, wskazał dość ogólnikowo, że część gromady, która nie godzi się z decyzją większości, ma prawo do utworzenia nowej gromady i zawrzeć umowę (*ukr. укласти договір*) co do procedury użytkowania wspólnego wcześniej majątku i infrastruktury. Zmieniono także artykuł 14., regulujący sposób rejestrowania statutu wspólnoty w organach administracji państwowej. Bardzo istotna zmiana objęła również artykuł 18., gdzie ustawodawca zabronił jakichkolwiek zmian w strukturze majątkowej gromady, w szczególności sprzedaży, zamiany, oddania w zastaw, obciążenia hipoteką, darowania składników tego majątku w czasie realizacji postanowień przyjętych w drodze głosowania wspólnoty, o którym mowa w art. 8, dotyczącego zmiany podległości centrowi religijnemu, bądź zmian w statucie, aż do czasu zakończenia stosownych czynności administracyjnych w danej sprawie.

---

¹⁰ *Намагання змінити назву УПЦ — це рейдерство і чергова афера Філарета — протоієрей Миколай Данилевич (відео); <http://news.church.ua/2018/10/26/namagannya-zminiti-nazvu-upc-ce-rejderstvo-i-cherгова-afera-filareta-protoijerej-mikolaj-danilevich/> (dostęp: 30.04.2019)*

* było już wówczas wiadomo, kto wygrał wybory prezydenckie na Ukrainie (autor nie podejmuje się oceny, czy miało to wpływ na decyzję niezawisłego sądu, czy też nie)

¹¹ <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-ukrayini-shodo-pidleglosti-ta-proce-52814> (dostęp: 30.04.2019)

¹² *Закон України: Про внесення змін до деяких законів України щодо підлеглості релігійних організацій та процедури державної реєстрації релігійних організацій зі статусом юридичної особи; <https://www.rada.gov.ua/print/166631.html> (dostęp: 30.04.2019); przepisy zmieniające: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19#n6> (dostęp: 30.04.2019); całość ustawy po zmianach: *Закон України Про свободу совісті та релігійні організації <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (dostęp: 30.04.2019)**

Wprowadzone zmiany były niewielkie pod względem redakcyjnym, ale znacząco wpłynęły na życie parafialne wszędzie tam, gdzie zaistniał spór na tle zmiany przynależności kościelnej. Co do interpretacji znaczenia tych zmian, dość powiedzieć, że parlamentarzyści Bloku Opozycyjnego (określanego jako prorosyjski, siła nieznaczna w Radzie Najwyższej – 29 na 450 mandatów), swoim – wielokrotnie wprowadzanym w życie zwyczajem – na czas głosowania opuścili salę. Wracając do nowelizacji, należy zauważyć, że wcześniejsze uregulowania, dotyczące rejestracji gromad zakładały raczej jednogłośnie członków, którzy łączą się, aby wspólnie tworzyć swoje życie religijne. Przewidując możliwość powstania konfliktów wewnątrz istniejących gromad, stworzono możliwość sprawnej ich secesji i stworzono procedurę, która usprawiedliwia „słuszne” działania większości, usankcjonowane zgodnym z prawem głosowaniem. Potrzebna zapewne ochrona majątku wspólnoty do czasu zakończenia procedur, związanych z decyzjami większości wspólnoty i tak nie reguluje jednoznacznie, jak ten majątek należy podzielić w przypadku ewentualnych sporów. Oficjalne portale internetowe poszczególnych organizacji kościelnych, zwłaszcza eparchii UKP PM są pełne informacji o złożonych pozwach sądowych w sprawie sporów majątkowych, głównie dotyczące świątyń. Te spory rozstrzygane są na bazie prawa cywilnego. O skutkach tych sporów, dotykających zwykłych ludzi, będzie jeszcze mowa poniżej.

Wojna informacyjna

Myliłby się ten, kto by sądził, że rywalizacja o ukraińskie prawosławie ograniczy się do przepychanek w Radzie Najwyższej. Każdy, kto choć odrobinę śledzi informacje na ten temat, może się przekonać, że adwersarze traktują sprawę jak najbardziej poważnie.

28 sierpnia 2018 roku amerykańska agencja prasowa Associated Press powiadomiła o tym, że przez kilka lat grupa rosyjskich hakerów o nazwie *Fancy Bear* próbowała uzyskać dostęp do adresów mailowych asystentów patriarchy Bartłomieja I (on sam ponoć nie używa poczty elektronicznej) w związku z działaniami, zmierzającymi do nadania tomosu ukraińskiej cerkwi prawosławnej¹³.

Media aż roją się od wzajemnych oskarżeń, mających na celu zdyskredytowanie przeciwnika. M. in. metropolita Epifaniusz posadził UKP PM o przekupywanie duchownych, aby nie przechodzili do KPU¹⁴, a na rosyjskojęzycznych kanałach portalu *youtube* można znaleźć filmy, spośród których te o więzach rodzinnych łączących najważniejsze postacie nowo

---

¹³ *Ungodly espionage: Russian hackers targeted Orthodox clergy*; <https://www.apnews.com/26815e0d06d348f4b85350e96b78f6a8> (dostęp: 30.04.2019)

¹⁴ *Митрополит Епіфаній: "Ми не маємо права розпалювати в Україні релігійний фронт"*; <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47408699> (dostęp: 30.04.2019)

utworzonego kościoła ukraińskiego¹⁵ należy uznać za jedno z mniej drastycznych.

W lutym 2019 roku Służba Bezpieczeństwa Ukrainy (*ukr. Служба Безпеки України*) poinformowała media o udaremnionych planach służb Donieckiej Republiki Ludowej destabilizacji sytuacji wyznaniowej na Ukrainie poprzez napady, podpalenia, użycie gróźb wobec duchownych. Celami finansowanych przez DRL działań miały być wspólnoty UKP PM oraz Kościoła Katolickiego. SBU opublikowało nawet „plan” terrorystów w Internecie z zaznaczeniem przyszłych ofiar z imienia i nazwiska¹⁶. Trudno ocenić, na ile informacje te były wiarygodne.

Spór nie toczy się tylko w przestrzeni medialnej, gdzie wykorzystuje się wszelkie środki, byleby tylko uderzyć w przeciwnika, lecz również w przestrzeni dyplomatycznej. Po pierwsze, zamieszanie wokół kościoła na Ukrainie wpisuje się w szerszy spór o przywództwo nad prawosławiem na świecie, który toczą ze sobą patriarcha konstantynopolski Bartłomiej I i patriarcha moskiewski Cyryl. Do chwili obecnej KPU nie zostało uznane za kanoniczne przez autokefaliczne kościoły: Rosji, Antiochii, Cypru, Polski oraz Serbski¹⁷, natomiast większość innych prawosławnych kościołów nie zajmuje jednoznacznego stanowiska (Strzelecki 2018).

Po drugie, strony sporu nie przebijają w środkach, jeśli chodzi o decyzje administracyjne. Np. na początku marca www.radiosvoboda.org poinformowało o zatrzymaniu arcybiskupa KPU Symferopola i Krymu Klemensa (Kuszcz)¹⁸ (*ukr. Климент (Кущ)*), a w polskich mediach przebiła się o informacja o działaniach administracji separatystów Donieckiej Republiki Ludowej wymierzonych przeciwko ukraińskiemu kościołowi¹⁹.

Po trzecie, obie strony sporu wydają oficjalne komunikaty, mające naświetlić problem dla opinii publicznej wg własnego punktu widzenia.

Jednym z ciekawszych wystąpień był wideo-komunikat przedstawiciela UKP PM przy europejskich organizacjach międzynarodowych, biskupa baryszewskiego, wikariusza eparchii kijowskiej, Wiktora (Kocaby) (*ukr. Віктор*

---

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=Smju5pon7xw> (dostęp: 30.04.2019)

¹⁶ https://ssu.gov.ua/uploads/n_5739_10164993.pdf (dostęp: 30.04.2019)

¹⁷ Synod Cerkwi patriarchatu moskiewskiego na Ukrainie apeluje o cofnięcie tomosu przez patriarchę Bartłomieja; <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art.37844.synod-cerkwi-patriarchatu-moskiewskiego-na-ukrainie-apeluje-o-cofniecie-tomosu-przez-patriarche-bartlomieja.html> (dostęp: 30.04.2019)

¹⁸ ПЦУ підтверджує затримання архієпископа Климента в Сімферополі; <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krym-zatrymattia-arhiepykopa-klymenta/29800749.html> (dostęp: 30.04.2019)

¹⁹ Ukraina: Prześladowanie Cerkwi Prawosławnej Ukrainy w Doniecku; <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1400591.ukraina-przesladowanie-cerkwi-prawoslawnej-ukrainy-w-doniecku.html> (dostęp: 30.04.2019)

(*Кочаба*)), który w dniu 18 lutego 2019 roku zwrócił się do przedstawicieli ONZ, OBWE i UE, informując o łamaniu podstawowych praw człowieka na Ukrainie w związku z działaniami administracji państwowej w sferze religijnej²⁰. Wg słów hierarchy, wierni prawosławni na Ukrainie stali się zakładnikami politycznej gry wysoko postawionych osób w państwie, do której wciągnięto również patriarchę Bartłomieja I, a w ramach której dochodzi do prześladowań poprzez przejmowanie kościołów, akty przemocy z udziałem przedstawicieli władzy, a także szykan wobec duchownych (przesłuchiwanie przez SBU, problemy przy wyjeździe z kraju). Wskazał również na bezprawne, jego zdaniem, nowe uregulowania prawne, dotyczące narzucenia zmiany nazwy kościoła (patrz wyżej), argumentując, że wprowadzie jego kościół nie zaprzecza duchowym związkom z moskiewskim patriarchatem, lecz od 1990 jest od niego całkowicie niezależny administracyjnie i finansowo. Protestuje ponadto przeciwko oskarżeniom prezydenta Poroszenki wobec UKP PM o związki z Moskwą, separatyzm, a także uprawianie propagandy „Russkiego Miru”.

Atmosfera na Wołyniu

Analizując historyczne wydarzenia w skali państwa, jakim niewątpliwie jest proces emancypacji ukraińskiego prawosławia, warto czasem zajrzeć głębiej, zobaczyć, jak sprawy się mają w skali „mikro”, tj. jak wydarzenia wpływają na życie zwykłych mieszkańców, najmniejszych wspólnot ludzkich. Autor wybrał jako „próbkę” obwód wołyński, jako że charakteryzuje się on dość ciekawą specyfiką. Po pierwsze, jak w innych obwodach znajdujących się na Zachodniej Ukrainie, nastroje społeczne są dość wyraźnie antyrosyjskie. Po drugie, prawosławie jest tutaj wyznaniem zdecydowanie dominującym, zaś odsetek grekokatolików lub katolików jest znikomy (Olszański 2013), wobec czego można zakładać, że wszelkie napięcia mogą mieć bardziej intensywny charakter, aniżeli w innych regionach kraju.

W dniu 28 lutego 2019 roku gubernator obwodu wołyńskiego powiadomił na swoim profilu *Facebook* o pierwszym na podległym sobie terenie przypadku zgodnego z nową ustawą zarejestrowania przynależności parafii do KPU²¹. Tą historyczną w skali obwodu gromadą, która w pełni przeszła procedurę, okazała się parafia św. Mikołaja Cudotwórcy w Żydyczynie rejonu Kiverce.

Parafia ta stała się słynna z powodu mrozących krew w żyłach wydarzeń. Mianowicie, po jednogłośnym (wg informacji podawanych na stronach

---

²⁰ <http://news.church.ua/2019/02/18/zvernennya-golovi-predstavnictva-upc-pri-jevropskix-mizhnarodnix-organizacijax-do-oficijnix-osib-oon-obsje-jes-ta-inshix-krajin-u-zvyazku-z-faktami-masovix-porushen-prav-lyudini-v-ukrajini-ta-re/> (dostęp: 30.04.2019)

²¹ <https://www.facebook.com/SavchenkoOleksandr/posts/768105593552463> (dostęp: 30.04.2019)

internetowych UKP PK²² oraz miejscowego monasteru²³) przegłosowaniu w dniu 17 lutego 2019 roku przyłączenia się do KPU, przedstawiciele miejscowej gromady w asyście funkcjonariuszy Policji, zwrócili się do dwóch duchownych (ojciec i syn), którzy do tego czasu pełnili posługę duszpasterską, o wydanie dokumentów majątkowych oraz kluczy do budynków parafialnych. Jak podają źródła, związane z KPU, delegacja została przywitana obelgami i groźbami, a po powzięciu postanowienia o wejściu do świątyni, została zaatakowana fizycznie przez nieznane osoby. Udział w zajściu mieli bracia wierni innych parafii wraz ze swoimi duchownymi. Wg dalszych doniesień, w czasie trwania blokady świątyni przez zwolenników przejścia do KPU, w nocy z 22 na 23 lutego starszy z kapłanów, otworzył z okna plebanii ogień z broni palnej w kierunku grzejących się przy ogniu parafian (tzn. „pilnujących” kościelnego majątku przed duchownymi, niechętnymi secesji). Na szczęście nikt nie został postrzelony, uszkodzona została jedynie fasada cerkwi. W sprawie toczy się postępowanie śledcze, w ramach którego Policja zabezpieczyła broń i poddała duchownego badaniu psychiatrycznemu.

Opis powyższych zdarzeń, jaki można znaleźć na stronie internetowej UKP PM²⁴, jest nieco inny... Wg relacji duchownych, wobec których zbuntowała się większość ich parafian, w „rajdzie” na świątynię, celem jej zajęcia, brała udział dobrze zorganizowana grupa młodych ludzi, w tym studentów Wołyńskiej Prawosławnej Akademii Teologicznej w Łucku (*ukr. Волинська православна богословська академія*), część z nich w kominiarkach. W przepychankach poszkodowanymi zostały m. in. małżonki księży, w młodszą rzucono kamieniem i podbito oko, zaś starszej rozbito czoło. W wyniku „buntowniczej” akcji parafian, księżom zablokowano dostęp do świątyni, a kolejna liturgia odbyła się już na plebanii²⁵. Jeśli wierzyć temu źródłu, uczestniczyło w niej około 200 osób, co może świadczyć o tym, że decyzja o przejściu do nowo utworzonego KPU nie była chyba w Żydytczynie aż tak jednomyślna, jak czytamy na www.pravoslaviavolyni.org.ua ...

---

²² У Жидичині священик МП стріляв у людей; <https://www.pravoslaviavolyni.org.ua/novyna/1747-u-zhydychyni-sviashchenyk-mp-striliav-u-liudei/> (dostęp: 30.04.2019)

²³ Офіційна заява жидичинського монастиря; <https://www.chernectvo.com/novini-obiteli/офіційна-заява-жидичинського-свято-миколаївського-монастиря?fbclid=IwAR3vSwJNEMD5bt8k1yOr4gaD54tEb7IW6-hhrdoXFwp1QBfaibR3HdzbdE> (dostęp: 30.04.2019)

²⁴ В Жидичині прихильники УПЦ КП захопили Свято-Миколаївський храм УПЦ; <http://volyn.church.ua/2019/02/23/v-zhidichini-prixilniki-upc-kp-zaxopili-svyato-mikolajivskij-xram-upc/> (dostęp: 30.04.2019)

²⁵ Перша неділя після захоплення храму: віруючі УПЦ села Жидичин зібрались на молитву в будинок настоятеля; <http://volyn.church.ua/2019/02/24/persha-nedilya-pislya-zaxoplennya-xramu-viryuyuchi-upc-sela-zhidichin-zibralis-na-molitvu-v-budinok-nastoyatelya/> (dostęp: 30.04.2019)

W tym wypadku wątpliwości co do statystyk rozwił lokalny portal informacyjny²⁶, który podał, że wynik głosowania o zmianie jurysdykcji kościelnej wyniósł 383 głosy „za” w stosunku do blisko 80 „przeciw”. Powyższy przykład w jaskrawy sposób ukazuje metody „wojny informacyjnej”, jaką toczą obie strony. Dopóki emocje ludzkie będą grały pierwsze skrzypce w tych wydarzeniach, obiektywna ich ocena będzie niezwykle trudna.

W wołyńskich mediach lokalnych dość często pojawiają się informacje zarówno o pozbawieniu dostępu do świątyń parafialnych tym, którzy nie pogodzili się z decyzją większości o przyłączeniu do nowo utworzonego kościoła, jak i tym, którzy zdecydowali o zmianie podległości kościelnej. Np. w Myszowie (rejon Iwanicze), ksiądz, który nie pogodził się z decyzją parafian o przejściu do KPU, nie oddał kluczy do kościoła, przez co wierni organizowali liturgię na wolnym powietrzu²⁷. Częściej można jednak przeczytać o problemach wiernych z przeciwnej strony barykady. Grupki zwolenników UKP PM wraz ze swoimi duchownymi byli zmuszeni odprawiać nabożeństwa w prywatnych domach lub przystosowanych do tego celu niezamieszkałych budynkach chociażby w takich miejscowościach, jak Niczechówka²⁸, Krasnowola²⁹ czy Telcze³⁰ (wszystkie w rejonie Manewicze).

W dniu 28 lutego 2019 roku przed gmachem obwodowej administracji państwowej w Łucku odbył się zaplanowany wcześniej i zgłoszony miejscowym władzom protest zwolenników UKP PM przeciwko naruszaniu praw wiernych tego kościoła. Na zdjęciach opublikowanych w mediach widać, że zgromadził

---

²⁶ *Похід до священика та шарпаніна під церквою: що насправді відбулось у Жидичині. РЕПОРТАЖ*; <https://pershyj.com/p-pohid-do-svyaschenika-ta-sharpanina-pid-tserkvoyu-scho-naspravdi-vidbulos-u-zhidichini-reportazh-35429?fbclid=IwAR1KXtmUINcjeczJHwdaRjOIy15TNScPhKmpCnWnMzpvVWpmELPf7pUfe7X0> (dostęp: 30.04.2019)

²⁷ *На Іваничівщині священник не віддає ключі від храму: люди моляться на вулиці*; <https://volynua.com/posts/na-ivanichivschini-svyaschennik-ne-viddae-kluchi-vid-hramu-ludi-molyatsya-na-vulitsi?fbclid=IwAR2soTZ-TuezDO3tZNabbI5PfbXkCQ6g7jMvaVGk0kAGse8KGM09IJFEPDY> (dostęp: 30.04.2019)

²⁸ *На Волині прихильники Московського Патріархату моляться у закінутій хатині і судяться за церкву*; <http://volynonline.com/na-volini-prihilniki-moskovskogo-patriarhatu-molyatsya-u-zakinutiy-hatini-i-sudyatsya-za-tserkvu/?fbclid=IwAR2tAU8zO8msK31jX1KSB0sRbjL6zzUcL9JaWowypyj1bPwnd7B5by6noZM> (dostęp: 30.04.2019)

²⁹ *У волинському селі УПЦ МП проводить Богослужіння у хаті*; https://volynonline.com/u-volinskomu-seli-upts-mp-provodit-bogosluzhinnya-u-hati-foto/?fbclid=IwAR3rTtlIBXwxFOU-eaa9wTXLzsc0McU0kxc1P_HwpBiunlRuT_qLVzQ5M (dostęp: 30.04.2019)

³⁰ *Ще одне волинське село вирішило облаштувати церкву у хаті*; https://volynonline.com/shhe-odne-volinske-selo-virishilo-oblashtuvati-tserkvu-u-hati-foto/?fbclid=IwAR1Nwrctfz3rGheDOoT3c2ednbCooi_dFeSglsOqBK_gjLlwzI8tu5xyOQ (dostęp: 30.04.2019)

on około 500 osób, którym towarzyszyli duchowni³¹. Był on jednocześnie wyrazem poparcia dla oficjalnego komunikatu, wystosowanego przez Włodzimiersko-Wołyńską oraz Wołyńską Eparchie UKP PM do gubernatora obwodu wołyńskiego oraz przewodniczącego wołyńskiej Rady Obwodowej³². W dokumencie czytamy, iż duchowni kościoła protestują przeciwko bezprawiu, przypadkom naruszenia godności, mienia i praw obywatelskich podczas aktów przejmowania świątyń UKP PM w rezultacie przechodzenia gromad pod jurysdykcję KPU, wielokrotnie z naruszeniem ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych (patrz wyżej). Wskazuje się na bezczynność przedstawicieli organów państwowych, a także nadużycia ze strony zarówno działaczy samorządowych, którzy mieli uczestniczyć w tworzeniu fałszujących rzeczywisty obraz protokołów zebrania wspólnot, jak i Policji, która z kolei miała asystować podczas włamywania się do świątyń w celu ich bezprawnego zajęcia. Biskupi UKP PM zażądali m. in. zatrzymania bezprawia, pociągnięcia do odpowiedzialności karnej urzędników i przedstawicieli samorządów naruszających prawo, a także przywrócenia wiernym dostępu do kościołów. Co ciekawe, media doniosły o tym, że w czasie protestu odbyła się niewielka kontrmanifestacja³³ (na zdjęciach widać, że było to nie więcej, aniżeli 6-7 osób) z transparentem „Putin – patriarcha RKP” (*Путін – наміарх РПЦ*), na który naniesiono czerwone plamy, mające zapewne symbolizować krew.

Hierarchowie UKP PM nie składają broni. W zamieszczonym na portalu internetowym UKP KP³⁴ wywiadzie, jeden z księży, który przeszedł do KPU, informował o próbach wywarcia wpływu na parafian przez biskupa wołyńskiego i luckiego Nafanaila. Dokładnie w czasie, kiedy gromada rozpoczęła procedury, związane ze zmianą zwierzchności kościelnej, biskup wydał decyzję o odsunięciu go od służby kapłańskiej i komunii w związku z chęcią porzucenia kościoła³⁵. Duchowny zaznaczył, iż tak poważnej kary nie wymierza się nawet księżom, którzy dopuścili się ciężkich przestępstw. Szybkie sprawdzenie w sieci

---

³¹ УПЦ МП висунула свої вимоги до Палици та Савченка http://volynonline.com/upts-mp-visunula-svoyi-vimogi-do-palitsi-ta-savchenka/?fbclid=IwAR2XWiZE-GNK5yI_v3MJqijS_UzfyxGDs0Yag05Zf_SGsAQfsqMxCRzybPE (dostęp: 30.04.2019)

³² *Офіційне звернення Волинської та Володимир-Волинської єпархій УПЦ до голів Волинської ОДА та обласної ради*; <http://volyn.church.ua/2019/02/28/oficijne-zvernennya-volinskoji-ta-volodimir-volinskoji-jeparxij-upc-do-goliv-volinskoji-oda-ta-oblasnoji-radi/> (dostęp: 30.04.2019)

³³ *Путін – патриарх РПЦ: під стіни Волиньради прийшли противники УПЦ (МП)*; <http://www.volynpost.com/news/132848-putin--patriarh-rpc-pid-stiny-volynrady-pryjshly-protyvnyky-upc-mp> (dostęp: 30.04.2019)

³⁴ Nowo utworzony KPU korzysta nadal z portali prowadzonych wcześniej przez UKP PK

³⁵ *«Як Вам після воз'єднання?» Розповідають священики ПЦУ, що донедавна були в МП*; <https://www.pravoslaviavolyni.org.ua/stattia/512-yak-vam-pislia-vozziednannia/> (dostęp: 30.04.2019)

potwierdziło informację – na stronie internetowej eparchii wołyńskiej UKP PM opublikowano stosowne rozporządzenie hierarchy. Zresztą takich rozporządzeń na stronie można znaleźć więcej (w styczniu jedno, w lutym dziewięć, na początku marca ostatnie) – w każdym z tych przypadków winowajcom zarzuca się przyczynianie się do rozłamu w kościele i poważne naruszenie przysięgi kapłańskiej³⁶. Nietrudno zauważyć, że w związku z podjęciem decyzji poszczególnych księży UKP PM o przyłączeniu się wraz z wiernymi do KPU, gdzie witani są oni z otwartymi ramionami, taka biskupia „anatema” ma raczej wymiar symboliczny, niemniej jednak świadczy o tym, jaka jest temperatura sporu.

Analizując materiały dostępne w Internecie, trudno było nie zauważyć, iż poszczególne portale informacyjne zdecydowanie różnią się między sobą zarówno co do rodzaju przekazywanych treści (np. na jednym znajdujemy wiele informacji o problemach zwolenników UKP PM, a innym takich artykułów nie ma w ogóle), jak również narracji opisujących dane zdarzenia (np. w przypadku materiałów dotyczących protestu z dnia 28 lutego – stonowany przekaz bez informacji o kontrmanifestacji na jednym portalu kontra tytuły sugerujące roszczeniowość zwolenników UKP PM plus osobny artykuł o kontrmanifestacji na drugim). Nie wskazując konkretnych redakcji (materiały są dostępne online, przeprowadzenie prywatnego mini-badania nie nastręcza żadnych trudności), należy uczciwie zauważyć, iż lokalne media na Wołyniu nie są wolne od subiektywizowania rzeczywistości, co jednak raczej nie powinno nikogo dziwić. Jak widzimy, atmosfera bezpardonowej walki o ziemskie władztwo nad wiernymi schodzi na poziom zwykłych ludzi, najmniejszych wspólnot wiejskich. Nietrudno sobie wyobrazić, że spory i nieporozumienia, prowadzone różnymi przeciw metodami, mogą stać się powodem wrogości wśród przyjaznych niegdyś wobec siebie sąsiadów, a w przyszłości może doprowadzić do tragedii ludzkich.

Zresztą, powyższe wydarzenia nie są niczym nowym. Wiele osób, z którymi autor miał okazję na miejscu na ten temat rozmawiać, wskazywało, że podobny proces walk o parafie pomiędzy zwolennikami separacji od moskiewskiego zwierzchnictwa religijnego a jej przeciwnikami, miał miejsce na początku lat 90-tych, z tym, że wówczas był on podobno bardziej brutalny...

Należy pamiętać, iż decyzja o zmianie podległości kościelnej niekoniecznie musi być łatwa dla wielu dotychczasowych wiernych UKP PM i nie należy jej rozpatrywać tylko i wyłącznie w kategoriach patrioty – nie patrioty. Po pierwsze, w liturgii odprawianej przez KPU, a wcześniej przez UKP PK oraz

---

³⁶ [Указ керуючого Волинською єпархією про заборону у священнослужінні протоієрея Павла Сукманського](http://volyn.church.ua/2019/02/13/ukaz-keruyuchogo-volinskoyu-jeparxijeyu-pro-zaboronu-u-svyashhennosluzhinni-protoidereya-pavla-sukmanskogo/); <http://volyn.church.ua/2019/02/13/ukaz-keruyuchogo-volinskoyu-jeparxijeyu-pro-zaboronu-u-svyashhennosluzhinni-protoidereya-pavla-sukmanskogo/> (dostęp: 30.04.2019)

UAKP, używany jest język ukraiński, zaś w liturgii UKP PM używany jest język starosłowiański. Faktem jest, iż jest on zapewne niezrozumiały dla części wiernych (zwłaszcza młodszych), jednak przejście na język ukraiński może być dla wielu szokiem (pamiętajmy, że znacząca część Ukraińców jest rosyjskojęzyczna). Zwykli ludzie mają również sporo wątpliwości natury duchowej. Do 2018 roku na głowy kościołów UKP PK i UAKP była nałożona anatema, zdjęta – jak wspomniano – przez Bartłomieja I. Oznaczało to, iż sakramenty udzielane przez duchownych tych kościołów mogły być nieuznawane w UKP PM. Z kolei obecnie, w dobie bezpardonowej wojny, włączając w to wykluczanie niepokornych duchownych z kościoła (patrz wyżej) przez przełożonych hierarchów, sytuacja może powodować poczucie zagubienia wśród wiernych co do ważności lub uznawalności przeszłych lub przyszłych sakramentów. Na pewno nie sprzyja to ani poczuciu bezpieczeństwa wiernych, ani pojednaniu w wierze.

Statystyka

Od grudnia 2018 roku ukraińskie portale informacyjne podają dane o kolejnych przypadkach zmiany podległości poszczególnych parafii z UKP PM na UKP PK, w wyniku głosowań gromad, przy okazji informując o całkowitej liczbie „przejęć” w danym obwodzie, czy też na terenie całej Ukrainy. Niemniej jednak, poza urywkowymi informacjami bez odesłania do konkretnych źródeł, trudno jest odnaleźć w Internecie całościowe statystyki. Wydaje się, iż dość wiarygodnym źródłem może być interaktywna mapa³⁷, stworzona przez Religijno-Informacyjną Służbę Ukrainy (*ukr. Релігійно-Інформаційна Служба України*), będącą projektem Instytutu Religii i Społeczeństwa (*ukr. Інститут Релігії та Суспільства*) Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie (*ukr. Український Католицький Університет у Львові*). Wg informacji podanej na portalu³⁸, każda osoba może zgłosić fakt przejścia parafii z UKP PM pod zwierzchnictwo KPU, wypełniając stosowną ankietę. Mapa, bazująca na www.google.com/maps, oznacza każdy przypadek, podając nazwę i miejsce parafii, datę podjęcia decyzji przez wspólnotę i odnośnik do źródła (najczęściej prasowego). Jakkolwiek proces tworzenia samej mapy ma dość demokratyczny charakter, przypominający pod tym względem wikipedię, analiza zarówno bieżących doniesień prasowych, jak i komentarzy, zamieszczanych na stronie jej udostępnienia, skłania do stwierdzenia, iż dane te należy uznać za wiarygodne i w dużym przybliżeniu odpowiadające stanowi faktycznemu. Należy przy tym

---

³⁷https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1XQR0sfHFFiiXyGiVYqI1mNylJ9fFPdnh&ll=49.4742385410442%2C28.04668874999993&z=7&fbclid=IwAR0tZD7PJmR8Fz4pQJG_EZtiz1E_md2nc6dOanWsURfdlejbLCH512LJu-o (dostęp: 30.04.2019)

³⁸ *Из УПЦ (МП) в ПЦУ: интерактивная карта переходов*; <https://risu.org.ua/ru/index/exclusive/review/74069/> (dostęp: 30.04.2019)

pamiętać, iż zaznaczenie danej parafii na interaktywnej mapie oznacza jedynie fakt przegłosowania „przejścia” do KPU, a zmiana formalnej przynależności oznacza procedurę, którą decyzja wspólnoty dopiero zapoczątkowuje. Ten fakt, jak również podnoszone przez przedstawicieli UKP PM przypadki głosowań przeprowadzanych z naruszeniem prawa, powoduje, iż uznają oni jedynie ich niewielką część³⁹.

Niemniej jednak, na podstawie podanego wyżej źródła jesteśmy w stanie opracować statystykę zjawiska. I tak, w okresie od dnia 15 grudnia 2018 roku do końca kwietnia 2019 roku, na terenie Ukrainy o „przejściu” pod kościelną jurysdykcję KPU zdecydowało łącznie **520** religijnych organizacji (wspólnot i kościołów), przy czym w grudniu 2018 roku było ich **35**, w styczniu 2019 roku **150**, w lutym **230**, w marcu **91**, w kwietniu **14**. Pod względem geograficznym, zjawisko jest najbardziej rozpowszechnione na Zachodzie Ukrainy (ponad 300 wspólnot i kościołów), mniej w innych jej częściach (w obwodzie kijowskim 20 wspólnot i kościołów, w centralnej części kraju ponad 100, na północnej Ukrainie ponad 60, na południowej Ukrainie kilkanaście, we wschodniej zaledwie kilka – dane wg innej interaktywnej mapy, określającej liczbę „przejść” na koniec kwietnia 2019 roku na 537 ogółem)⁴⁰.

Powyższe liczby wskazują na ciekawą tendencję. Widać bardzo wyraźnie, iż dynamika „przejść” była stosunkowo wysoka od początku roku 2019 i – wzrastając – osiągnęła apogeum w lutym, po czym drastycznie zmalała aż do kilkunastu przypadków w kwietniu. Może to świadczyć o wyczerpaniu się potencjału do dalszej ekspansji KPU. Czy tak będzie, pokaże przyszłość.

Ciekawostką medialną było przejście do nowo utworzonego KPU kaplicy jedynej ukraińskiej stacji meteorologicznej na Antarktydzie „Akademik Wernadskij” (*ukr. Академік Вернадський*), w związku z czym nie obyło się bez nieprzychylnych komentarzy ze strony adwersarzy zmian. Na miejscu nie istnieje przecież stała religijna gromada, bowiem ekspedycje tam bazujące mają charakter rotacyjny. Nie przeszkodziło to kierownikowi stacji zawnieść do metropolity Epifaniasza o włączenie kaplicy w struktury KPU⁴¹.

Zakończenie

Widać wyraźnie, że walka o rząd dusz na Ukrainie to sprawa wagi państwowej zarówno dla tego kraju, jak i dla Rosji. Jest niewątpliwie elementem szerszej rywalizacji, jak to zostało wspomniane na początku artykułu.

³⁹ *Скільки громад перейшли від УПЦ МП до ПЦУ і як це рахують;*
<https://www.bbc.com/ukrainian/features-47358722> (dostęp: 30.04.2019)

⁴⁰ <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=12gmGKhEkuCX-aQom5d2Xkj9OpKYsnfBP&ll=48.90223704067693%2C29.439922726173222&z=5>
(dostęp: 30.04.2019)

⁴¹ *Церковний перехід в Антарктиді: як каплиця на "Вернадському" йде до ПЦУ;*
<https://www.bbc.com/ukrainian/features-47148508> (dostęp: 30.04.2019)

Akt zjednoczenia ukraińskiego prawosławia i nadanie tomosu były wydarzeniami bez wątplenia historycznymi, zmieniającymi w znaczący sposób układ sił w sferze religijnej w skali świata. Ciekawym jest fakt, iż odwrócił on jeden ze skutków przegranej przez I Rzeczpospolitą wojny z Carstwem Rosyjskim pod koniec XVII wieku.

Proces przechodzenia kościołów i wspólnot z UKP PM do KPU na terenie Ukrainy, choć się na pewno nie zakończył, znacząco wyhamował zaraz po tym, jak się zaczął. Z jednej strony ponad 500 wspólnot, które zagłosowały za „przejsciem” na około 12 000, jakie podlegały moskiewskiemu patriarchatowi pod koniec 2018 roku, to nie taka znowu przytłaczająca liczba, i należy dalej śledzić zjawisko, aby właściwie ocenić jego skutki w określonym przedziale czasowym. Z drugiej, analizując statystyki, należy pamiętać, iż nieokreślona bliżej część ze wspomnianych wyżej 12 000 parafii są tworamí fikcyjnymi (Wasiuta 2017, str. 71-72), stąd faktyczną skuteczność emancypacji prawosławnego kościoła ukraińskiego trudno właściwie określić.

Postówie

Konflikt konfesyjny na Ukrainie jest zjawiskiem dynamicznym. Z tego względu, mając na uwadze, iż aktualność artykułu datuje się na przełom kwietnia i maja 2019 roku, należy się słowo uzupełniające, odnoszące się do wydarzeń, które miały miejsce w ostatnim okresie (maj-czerwiec 2019).

Pierwszą, zdecydowanie najbardziej znaczącą okolicznością, jaka ma wpływ na omawiany proces, jest zmiana na stanowisku prezydenta Ukrainy. Pomimo ograniczonego pola działania (spowodowanego niesprzyjającą elektowi postawą dotychczasowego składu Wierchownej Rady), po pierwszych kilku tygodniach urzędowania Wołodymyra Oleksandrowicza Zelenskigo widać wyraźnie, że będziemy w najbliższym czasie świadkami znaczącej jakościowo zmiany polityki pałacu prezydenckiego. Z pewnością będzie to miało wpływ na struktury cerkiewne, które – jak już wspomnieliśmy wyżej – są zdecydowanie bardziej zależne od administracji państwowej, aniżeli ma to miejsce w obrębie cywilizacji zachodniej (choćażby w Polsce). Dotychczasowe nastawienie władz (zarówno czołowych partii politycznych, jak i prezydenta Petro Poroszenki) do UKP PM było jednoznacznie negatywne, traktując je jako część wpływów Rosji na Ukrainie. Można się spodziewać, iż po przeprowadzeniu przedterminowych wyborów parlamentarnych w tym kraju w końcu lipca 2019 roku, jeśli – na co wskazują sondaże – zwycięży w nich partia „Sługa Narodu”, będąca zapleczem nowo wybranego prezydenta, może to diametralnie zmienić sytuację. Ten ostatni jest bowiem zdecydowanie mniej nastawiony konfrontacyjnie w stosunku do rosyjskiego adwersarza, aniżeli poprzednik.

Drugą, niezwykle ciekawą okolicznością, są wydarzenia związane z ostatnimi działaniami byłego patriarchy UKP PK Filareta. Już w drugiej połowie maja 2019 roku, w sensacyjnym wywiadzie dla rosyjskojęzycznego portalu

*Настоящее Время (Currenttime.tv)*⁴², stwierdził on, że nie uznaje części postanowień tomosu otrzymanego w styczniu 2019 roku od patriarchy Konstantynopolińskiego, jako że jego dokładna zawartość, przewidująca m. in. wyłączenie mieszkających za granicą wyznawców ukraińskiego prawosławia spod kościelnej jurysdykcji UKP PK i poddanie ich pod zwierzchność Konstantynopola, a także zapisy, które – pomimo przyznanej autokefalii – wysoce uzależniają kościół ukraiński od nowej cerkwi-matki, nie były mu znane przed jego akceptacją. W wyniku braku porozumienia z metropolitą Epifaniszem, co do wspólnych działań w tej sprawie, w dniu 20 czerwca 2019 roku Filaret zwołał sobór, na którym wraz ze swoimi zwolennikami odnowił Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Kijowskiego⁴³, uznając nieważność zjednoczeniowego soboru z 15 grudnia 2018 roku, który przewidywał m. in. likwidację UKP PK. W odpowiedzi metropolita Epifanisz zwołał w dniu 24 czerwca 2019 roku sobór UKP, na którym pozbawiono Filareta nadanej przy zjednoczeniu honorowej godności biskupa diecezji kijowskiej, a także usunięto z kościoła dwóch biskupów, którzy uczestniczyli w jego soborze⁴⁴. Kto z tej batalii wyjdzie zwycięsko, i za kim ostatecznie podążą wierni i duchowieństwo, trudno na chwilę obecną ocenić, choć wygląda na to, że to Filaret jest na przegranej pozycji. Odnosząc się do głównego tematu niniejszego opracowania, należy stwierdzić, że wszystkie te okoliczności nie będą również zbyt zachęcające dla ewentualnej konwersji kolejnych parafii UKP PM na łono nowo utworzonej UKP. Można więc z dużą dozą pewności założyć, że po sporych stratach UKP PM na początku roku 2019, liczby wspólnot poszczególnych konkurujących ze sobą kościołów nie będą ulegały dalszym fluktuacjom, a główny spór może w najbliższym czasie mieć miejsce wewnątrz samego kościoła ukraińskiego, pozostawiając UKP PM niejako na (wielce pożądanym) uboczu.

---

⁴² "Знали бы содержание – не согласились бы на томос". Патриарх Филарет о конфликте внутри украинской церкви; <https://www.currenttime.tv/a/ukraine-tomos-filaret-interview/29956791.html> (dostęp: 13.07.2019)

⁴³ Філарет на власному так званому соборі "відновив УПЦ КП"; <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/20/7218675/> (dostęp: 13.07.2019)

⁴⁴ Прес-реліз щодо підсумків засідання Священного Синоду УПЦ (ПЦУ); <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/pres-reliz-shhodo-pidsumkiv-zasidannya-svyashhenogo-synodu-upts-ptsu/> (dostęp: 13.07.2019)

Literatura

- Chawryło, K., 2014, *Ukraińska gra patriarchy Cyryla*, Ośrodek Studiów Wschodnich, „Komentarze OSW”, Warszawa.
- Darczewska, J., 2014, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja Krymska – studium przypadku*, Ośrodek Studiów Wschodnich, „Punkt Widzenia OSW”, nr 42, Warszawa, s. 9–10.
- Olszański, T., 2013, *Kresy zachodnie. Miejsce Galicji wschodniej i Wołynia w państwie ukraińskim*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Prace OSW, Warszawa.
- Olszański, T., 2018, *Walka o samodzielność kanoniczną ukraińskiego prawosławia*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Komentarze, Warszawa.
- Olszański, T., 2018, *Konstantynopol: autokefalia dla Ukrainy*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, Warszawa.
- Olszański, T., 2018, *Historyczne zjednoczenie kościołów prawosławnych Ukrainy*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Komentarze, Warszawa.
- Rogoża, J., 2018, *Ostra reakcja Moskwy na zapowiedź przyznania autokefalii Ukrainie*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, Warszawa.
- Sala, S., Mihailov, V., Zinko, I., 2014, *Geopolityczne dylematy Ukrainy w obliczu globalizacji i wpływów wielkich mocarstw*, Przegląd Geopolityczny, 9, s. 133-152.
- Strzelecki, J., 2018, *Moskwa-Konstantynopol. Nowa schizma w prawosławiu?*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Analizy, Warszawa.
- Szczupak, A., Wilczyński, K., 2014, *Kościół greckokatolicki a wpływ cywilizacji łacińskiej na Ukrainie*, Przegląd Geopolityczny, 9, s. 119-132.
- Wasiuta, O., 2017, *‘Russki mir’ jako narzędzie imperialnej polityki Kremla*, Przegląd Geopolityczny, 21, s. 67-87.
- Wilczyński, W. J., 2018, *Ukraina A. D. 2017*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 9-34.
- Woliński, J., 1936, *Polska i kościół prawosławny*, Lwów.

A confessional conflict on Ukraine 2018/2019

The Unification Council of the Orthodox churches of Ukraine held on 15th December 2018 and the granting of the tomos on autocephaly by the Patriarch of Constantinople, the Bartholomew I on 6th January 2019, have initiated, lasting to date, the religious communities' conversion process from the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) subordinated to the Russian Orthodox Church, to the jurisdiction of newly established Orthodox Church of Ukraine. The article's aim is the analysis of the rivalry on followers, that has transformed into the informational war. Furtherly, the most important laws providing the juridical foundation for the process implemented by the Verkhovna Rada of Ukraine were analysed, and – as widely as possible – the basic statistical data on its intensity was investigated.

Key words: Ukraine, Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate), Ukrainian Orthodox Church (Kiev Patriarchate), Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, autocephaly, Orthodox Church, Tomos, hybrid war, informational warfare.